O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING STATISTIK KO‘RSATKICHLARI VA

uning iqtisodiy o‘sishga ta’siri

Talaba: Zaripov Mirzohid Bobir o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. Moliya Fakulteti. Moliya va moliyaviy texnologiyalar 8325

(MMT-8325)

Ilmiy rahbar:Shakirova Nigora Axralovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Statistika kafedrasi PhD, dotsenti

Elektron pochta: shakirova0130@gmail.com

Orcid: 0009-0006-5025-4764

Shakirova Nigora Akhralovna

Tashkent State University of Economics

Department of Statistics PhD, Associate Professor

Annotatsiya

Raqamli iqtisodiyot O‘zbekistonning iqtisodiy o‘sishi va global raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega, biroq uning rivojlanishining statistik ko‘rsatkichlari bo‘yicha chuqur tahlil yetarli o‘rganilmagan. Ushbu tadqiqotning maqsadi raqamli iqtisodiyot rivojlanishining statistik ko‘rsatkichlarini tahlil qilish va iqtisodiy o‘sishga ta’sirini baholashdan iborat. Tadqiqot O‘zbekistonda raqamli infratuzilma, aloqa texnologiyalari, elektron tijorat va davlat xizmatlari ko‘rsatkichlarini statistik ma’lumotlar asosida tahlil qiladi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, optik tolali aloqa tarmoqlari 2023-yilga kelib 150 ming kilometrdan oshgan, 4G texnologiyasi aholi punktlarining 90% dan ortig‘ini qamrab olgan. 2022-yilda elektron tijoratning umumiy savdo aylanmasidagi ulushi 2% dan oshgan. Bu ko‘rsatkichlar raqamli infratuzilma va xizmatlarning jadal rivojlanishini tasdiqlaydi, iqtisodiy o‘sish

uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, statistik ko‘rsatkichlar, iqtisodiy o‘sish, raqamli infratuzilma, elektron tijorat, aloqa texnologiyalari, raqamli transformatsiya

Kirish

Raqamli iqtisodiyot O‘zbekistonning iqtisodiy o‘sishi va global raqobatbardoshlikni oshirishda muhimdir [3, 7]. So‘nggi yillarda raqamli transformatsiya jadal tus olib, statistik monitoring zarurati ortmoqda [6, 11]. Biroq, O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishining statistik ko‘rsatkichlari bo‘yicha chuqur va qiyosiy tahlil yetarli o‘rganilmagan [1, 2]. Ushbu tadqiqotning maqsadi raqamli iqtisodiyot rivojlanishining statistik ko‘rsatkichlarini tahlil qilish va iqtisodiy o‘sishga ta’sirini baholashdan iborat.

TS1: Raqamli infratuzilma va aloqa texnologiyalari qanday rivojlanmoqda?

TS2: Elektron tijorat, raqamli to‘lovlar va davlat xizmatlari ko‘rsatkichlari tendensiyalari qanday?

TS3: Axborot texnologiyalari sektori va innovatsiyalar iqtisodiy o‘sishga qanday ta’sir ko‘rsatmoqda?

Asosiy qism

O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi keng qamrovli islohotlar va strategik investitsiyalar natijasida jadal sur’atlarda kechmoqda. Bu jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri raqamli infratuzilmani mustahkamlash va aloqa texnologiyalarini modernizatsiya qilish hisoblanadi. So‘nggi yillarda mamlakatda internetga ulanish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaydi. Xususan, mobil internet foydalanuvchilari soni oshib, keng polosali internet xizmatlarining qamrovi kengaytirildi, bu esa aholining raqamli xizmatlardan foydalanish darajasini oshirishga xizmat qilmoqda [3, 8]. Optik tolali aloqa tarmoqlarining uzunligi bir necha barobar oshirilib, 2023-yil holatiga ko‘ra, umumiy uzunligi 150 ming kilometrdan oshgani qayd etildi. Bu esa chekka hududlarga ham yuqori tezlikdagi internet yetkazib berish

imkoniyatlarini yaratdi. Mobil aloqa operatorlari tomonidan 4G texnologiyasining qamrovi kengaytirilib, aholi punktlarining 90% dan ortig‘ini qamrab oldi, 5G texnologiyasini joriy etish bo‘yicha dastlabki ishlar amalga oshirilmoqda [6]. Ma’lumotlar markazlari (data-markazlar) soni va quvvati oshirilishi, shuningdek, bulutli texnologiyalarni davlat boshqaruvi va biznes jarayonlariga integratsiya qilish bo‘yicha loyihalar amalga oshirilishi raqamli infratuzilmaning barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyat kasb etadi [13]. Ushbu o‘zgarishlar O‘zbekistonning global raqamli indekslardagi o‘rnini yaxshilashga xizmat qilmoqda, biroq infratuzilma sifatini yanada oshirish va qamrovni kengaytirish bo‘yicha hali ko‘plab vazifalar mavjud [11]. Raqamli infratuzilmaning rivojlanishi iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi asosiy omillardan biri bo‘lib, investitsiyalarni jalb qilish va yangi texnologiyalarni joriy etish uchun mustahkam poydevor yaratadi [12].

Raqamli iqtisodiyotning yana bir muhim komponenti elektron tijorat, raqamli to‘lovlar va davlat xizmatlarining rivojlanishidir. Elektron tijorat hajmi yildan yilga ortib bormoqda, 2022-yilda uning umumiy savdo aylanmasidagi ulushi 2% dan oshgani qayd etilgan. Bu iste’molchilarning onlayn xarid qilishga bo‘lgan ishonchi va qiziqishi ortib borayotganini ko‘rsatadi [10]. Mahalliy va xalqaro onlayn savdo platformalarining faoliyati kengayib bormoqda. Raqamli to‘lov tizimlari, xususan, bank kartalari va elektron hamyonlar orqali amalga oshiriladigan tranzaksiyalar soni va hajmi keskin o‘sdi. Masalan, 2023-yilda bank kartalari orqali amalga oshirilgan to‘lovlar hajmi oldingi yilga nisbatan 30% dan ziyodga oshgan. Bu naqd pulsiz hisob-kitoblar ulushini oshirib, iqtisodiyot shaffofligini ta’minlashga yordam bermoqda [7]. Davlat xizmatlarini raqamlashtirish borasida ham sezilarli yutuqlarga erishildi. Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali (YIDXP) orqali aholi va tadbirkorlik subyektlariga ko‘rsatilayotgan xizmatlar soni 2023-yil yakuniga ko‘ra 500 dan oshib, ulardan millionlab murojaatlar qayd etilmoqda [6]. Bu byurokratik to‘siqlarni kamaytirish, xizmat ko‘rsatish tezligini oshirish va korrupsiyaning oldini olishga xizmat qilmoqda.

Biroq, raqamli to‘lovlar infratuzilmasini yanada takomillashtirish, mobil ilovalar orqali to‘lovlarni amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirish va elektron tijoratda xalqaro standartlarga moslashish zarurati mavjud. Shuningdek, davlat xizmatlarining barcha turlarini to‘liq raqamlashtirish va ulardan foydalanishda qulayliklarni oshirish dolzarb vazifa bo‘lib qolmoqda.

Axborot texnologiyalari (AT) sektori O‘zbekiston iqtisodiyotining o‘sishida muhim rol o‘ynamoqda. So‘nggi yillarda AT sektorining yalpi ichki mahsulot (YaIM)dagi ulushi ortib, 2023yilda bu ko‘rsatkich 2% ga yaqinlashgani kuzatildi. Ushbu sohada yangi ish o‘rinlari yaratilmoqda, jumladan, IT-park rezidentlari tomonidan yaratilgan ish o‘rinlari soni 20 mingdan oshgani qayd etildi [4]. AT xizmatlari eksporti hajmi sezilarli darajada oshdi, 2023-yilda bu ko‘rsatkich 300 million AQSH dollaridan ortiqni tashkil etdi, bu esa mamlakatning xalqaro bozorlardagi raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qilmoqda. Texnoparklar va IT-parklarning tashkil etilishi, xususan, Toshkent shahridagi IT-Parkning faoliyati startap ekotizimini rivojlantirish va innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda [9]. Raqamli texnologiyalarni ishlab chiqarish jarayonlariga, qishloq xo‘jaligiga va boshqa iqtisodiyot tarmoqlariga joriy etish orqali mehnat unumdorligini oshirish va mahsulot tannarxini kamaytirishga erishilmoqda [12]. Bu esa iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shunga qaramay, AT sektoriga investitsiyalarni yanada jalb qilish, yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishni rag‘batlantirish va intellektual mulkni himoya qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Innovatsion faoliyatni qo‘llab-quvvatlash uchun huquqiy bazani mustahkamlash va tadqiqotishlab chiqish (R&D) xarajatlarini oshirish muhim ahamiyatga ega.

Raqamli savodxonlik va kadrlar salohiyati raqamli iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun asosiy shartlardan biridir. Aholi va tadbirkorlik subyektlarining raqamli ko‘nikmalari darajasi mamlakatning raqamli transformatsiya jarayonlariga

moslashish qobiliyatini belgilaydi [1]. So‘nggi yillarda raqamli savodxonlikni oshirish bo‘yicha qator dasturlar va loyihalar amalga oshirilmoqda, jumladan, "Bir million dasturchi" loyihasi doirasida yuz minglab fuqarolar dasturlash ko‘nikmalarini egalladi. Maktablarda, kasb-hunar kollejlarida va oliy ta’lim muassasalarida AT fanlariga e’tibor kuchaytirilmoqda, har yili minglab yosh mutaxassislar ushbu sohada ta’lim olib, mehnat bozoriga kirib kelmoqda [5]. AT sohasidagi mutaxassislarni tayyorlash tizimi takomillashtirilib, xalqaro standartlarga mos kadrlar tayyorlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Raqamli ko‘nikmalarga ega ishchi kuchining ulushini oshirish iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida raqamli texnologiyalarni samarali qo‘llash imkoniyatini yaratadi. Kelajak istiqbollari nuqtai nazaridan, O‘zbekiston raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqmoqda. Bu strategiyalar raqamli infratuzilmani yanada takomillashtirish, elektron xizmatlar ko‘lamini kengaytirish, AT sektoriga investitsiyalarni jalb qilish va raqamli savodxonlikni oshirishga qaratilgan [2, 11]. Shuningdek, sun’iy intellekt, katta ma’lumotlar (Big Data) va blokcheyn (blockchain) kabi ilg‘or texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha tadqiqotlar va pilot loyihalar amalga oshirilmoqda. Biroq, raqamli ko‘nikmalarni doimiy ravishda yangilab borish, ta’lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish va raqamli inklyuzivlikni ta’minlash, ya’ni barcha aholi qatlamlarining raqamli xizmatlardan foydalanish imkoniyatini yaratish muhim ahamiyatga ega. Raqamli iqtisodiyotning barqaror o‘sishini ta’minlash uchun statistik ma’lumotlarni yig‘ish, tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur [1].

Xulosa

Ushbu tadqiqot O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanayotganini ko‘rsatdi. Raqamli infratuzilma, aloqa texnologiyalari, elektron tijorat va raqamli to‘lovlar sezilarli o‘sishga erishgan. Bu jarayon iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirib, global raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qilmoqda. Kelgusida infratuzilma sifatini

oshirish, qamrovni kengaytirish va raqamli savodxonlikni rivojlantirish orqali barqaror o‘sishni ta’minlash muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Qurbonov, D.N. (2024). Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda statistik ma’lumotlarning ahamiyati. Iqtisodiyot va Moliya, 1(173), 11-18. – https://iqtisodiyotvamoliya.uz/uz/articles/2024/1/11-18

[2] Mustafakulov, Sh.N., & G‘aniyev, D.A. (2022). Raqamli iqtisodiyotni baholashning xalqaro metodologiyalari va O‘zbekiston tajribasi. Bozor, Pul va Kredit, 2(2), 10-17. – https://journal.tfi.uz/index.php/bpk/article/view/106

[3] Mirzayev, M.M., & Xolmatov, A.A. (2023). O‘zbekistonda raqamli iqtisodiyot rivojlanishining asosiy yo‘nalishlari va statistik tahlili. Iqtisodiyot va Moliya, 1(161), 11-19. – https://iqtisodiyotvamoliya.uz/uz/articles/2023/1/11-19

[4] Begalov, B.B., & Xolmatov, N.A. (2023). Raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o‘sishni ta’minlashning statistik jihatlari. Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar, 1(0001), 1-12.

–

https://iqtisodiyot.uz/sites/default/files/articles/2023/1/01_begalov_xolmatov.pdf

[5] Xudoyqulov, D.R. (2021). Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish indekslari va ularningO‘zbekistonda qo‘llanilishi. O‘zbekiston Iqtisodiy Axborotnomasi, 3(3), 15-22. – https://uzjournals.edu.uz/iqtisodiyot_axborotnomasi/vol3/iss3/3/

[6] Vahobov, A.V., & G‘ulomov, S.S. (2022). O‘zbekistonda raqamli transformatsiya jarayonlarining statistik monitoringi. Moliya va bank ishi, 1(1), 1-10. – https://uzjournals.edu.uz/moliya_bank/vol1/iss1/1/

[7] Maxmudov, N.M., & Qodirov, Z.A. (2023). Raqamli iqtisodiyotning O‘zbekiston iqtisodiyoti barqarorligiga ta’siri: statistik tahlil. Iqtisodiyot va Moliya, 1(161), 20-28. – https://iqtisodiyotvamoliya.uz/uz/articles/2023/1/20-28

[8] Raximov, S.R., & Ergashev, J.N. (2022). O‘zbekiston hududlarida raqamli iqtisodiyot rivojlanishining statistik ko‘rsatkichlari tahlili. Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar, 2(0002), 1-10. – https://iqtisodiyot.uz/sites/default/files/articles/2022/2/01_raximov_ergashev.pdf

[9] Abduraxmanov, G.A. (2021). Raqamli iqtisodiyot rivojlanishining makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’siri (O‘zbekiston misolida). Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti. – https://library.tsue.uz/wp-content/uploads/2021/07/Abduraxmanov-G.A.-DSc-dissertatsiyaavtoreferati.pdf

[10] Ismoilov, A.S., & G‘ofurov, M.A. (2021). O‘zbekistonda raqamli xizmatlar bozorining statistik tahlili va rivojlanish tendensiyalari. Bozor, Pul va Kredit, 1(1), 1-8. – https://journal.tfi.uz/index.php/bpk/article/view/10

[11] Kurbanov, D., & Kurbanova, M. (2021). Assessing the Digital Economy in Uzbekistan:

Challenges and Prospects. International Journal of Advanced Science and Technology, 30(2), 101-110. – http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/17616

[12] Rakhimov, S., & Ergashev, J. (2023). Digital Transformation and Economic Growth in Central Asian Countries: An Empirical Analysis. Journal of Central Asian Studies, 28(1), 45-62. – https://uzjournals.edu.uz/jcas/vol28/iss1/4/

[13] Alimov, R., & Karimova, L. (2022). Digital Economy Development in Central Asia: Challenges and Opportunities for Statistical Measurement. Economic Review: Central Asian

Journal of Economics, 2(1), 1-15. – https://uzjournals.edu.uz/economic_review/vol2/iss1/1/